

dochovaných pramenů vytvářel leckdy smělé a překvapivé hypotézy, které podle názorů jeho četných odpůrců nebyly dostatečně vědecky podloženy. Po mém soudu se však V. Hrubému často křivdilo a někdy i dosud křivdí, neboť se přitom zapomíná na ty výsledky jeho práce, které jsou naprosto nesporné, a dále na to, že jeho hypotézy, ať již s nimi v jednotlivostech souhlasíme či nikoli, byly projevem jeho snahy učinit z diplomatiky vědu, která se nespokojuje jen se zkoumáním listin a kancelářů po stránce více méně formální, nýbrž která by usilovala o to, aby přispěla svým specifickým podílem k poznání lidského života a lidského usilování v minulosti. V tom zůstává Hrubého dílo podnětné i dnes a je škoda, že předčasná smrt mu znemožnila dokončit jeho rozsáhlé výzkumné plány, v nichž počítal mj. se zpracováním vývoje listin v českých zemích až do konce doby jagellonské.

V. VAŠKŮ

Bohuslav Havránek (30. 1. 1893 – 2. 3. 1978)

Dne 30. ledna 2003 uplynulo 110 let od narození Bohuslava Havránka. Tento významný slavista patří k hlavním představitelům funkční lingvistiky a je třeba zdůraznit, že svým dílem ovlivnil mnoho oblastí české a slovanské jazykovědy.

Po studiu a habilitaci na Karlově univerzitě odešel r. 1929 do Brna na filozofickou fakultu, kde působil na stoličce slovanské jazykovědy až do uzavření českých vysokých škol (r. 1939). Zde dokončil své dílo *Genera verbi v slovanských jazycích* (I 1928, II 1937) a vedle slovanské syntaxe a vztahů mezi slovanskými jazyky se zabýval i staroslověninou. Je spoluautorem *Mluvnice jazyka staroslověnského* (spolu s S. M. Kulbakinem, 1928), členem autorských kolektivů *Slovníku jazyka staroslověnského* (od r. 1958) a *Etymologického slovníku slovanských jazyků*. Do Havránkova brněnského působení spadá i syntetické bohemistické dílo *Česká nářečí* (1934), ve kterém podává soustavnou klasifikaci a výklad českých a moravských dialektů. Jeho *Vývoj spisov-*

ného jazyka českého (1936) vnáší do sledování dějin českého jazyka kromě prohloubeného pohledu na vývoj syntaktických prostředků a rozvoj slovní zásoby především zřetel k vývoji uměleckého jazyka. Nová teorie spisovného jazyka mu umožnila adekvátněji hodnotit zásahy teoretiků do normy, hlavně zásahy puristicky a brusičsky motivované.

Po osvobození r. 1945 odešel Bohuslav Havránek do Prahy na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Vedle funkcí akademických se organizačně i vědecky podílel na vybudování studia rusistiky; z této doby pochází jeho práce *Kapitoly ze srovnávací ruské a české mluvnice* (I 1956, II 1961, III 1968) a *Přehled ruského tvarosloví* (poprvé 1951). Je spoluautorem *Příruční mluvnice ruštiny I, Hláskosloví a tvarosloví* (1976) a *Velkého rusko-českého slovníku* (1952-1962).

Jedním z trvalých zájmů Bohuslava Havránka bylo studium vývoje spisovného jazyka a s ním spojené problematiky kodifikace. Z 60. let pocházejí jeho *Studie o spisovném jazyce* (1963), jež obsahují jednak programové stati související s vystoupením Pražského lingvistického kroužku, jednak příspěvky a články popularizující nové jazykové metody. Výsledkem spojení vynikajícího teoretického myšlení a potřeb jazykové praxe je *Stručná mluvnice česká* (zpracovaná spolu s Aloisem Jedličkou, poprvé r. 1950), rozšířená a vydaná později jako *Česká mluvnice* (poprvé r. 1951). Havránek se sám také účastnil úprav českého pravopisu a podílel se na přípravě učebnic pro základní a střední školy.

Z jeho redaktorské činnosti je třeba zmínit účast na vydávání obsáhlých lexikografických děl *Příručního slovníku jazyka českého* (1935-1957), *Slovníku spisovného jazyka českého* (1958-1971) a také *Staročeského slovníku* (od r. 1968). Jako editor se zasloužil o vydávání staročeských památek ve *Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957) a ve *Výboru z české literatury doby husitské* (I 1963, II 1964). Spolu s Jiřím Daňhelkou vydal významné dílo staročeské literatury *Nejstarší českou rýmovanou kroniku tak řečeného Dalimila* (1957).

Důležitou roli hrál Havránek při založení časopisu *Slovo a slovesnost* (1935, s pozdějším podtitulem *Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*), s jehož vydáváním byl spjat po celý život. Byl rovněž redaktorem časopisů *Slavie*, *Byzantinoslavie*, *Naše řeč*, *Slovanský přehled* a několika lingvistických periodik zahraničních. Na poli světové slavistiky má dalekosáhlý význam jeho iniciativa při zřízení Mezinárodního komitétu slavistů a členství v této organizaci. Nemenší byl Havránekův podíl na založení Československé akademie věd na podzim roku 1952. Mezi prvními byl jmenován jejím řádným členem a jako akademik se stal také ředitelem Ústavu pro jazyk český.

Bohuslavu Havránkovi se dostalo mnoha poct za vědecké zásluhy, byl čestným doktorem řady zahraničních univerzit. Svě zkušenosti předával jak na univerzitě, tak na půdě akademické dalším generacím lingvistů. Vynikal mnohostranností jazykovědných zájmů a jeho dílo má v naší a slovanské jazykovědě významné místo.

M. ČORNEJOVÁ

Josef Dvořáček (18. 3. 1893 – 13. 11. 1948)

Posledním, kdo se habilitoval na půdě meziválečného pedagogického semináře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, byl Josef Dvořáček. Přestože se stal členem semináře až ve druhé polovině třicátých let, s Otokarem Chlupem a Janem Uhrem spolupracoval už delší dobu mimo univerzitní půdu.

Josef Dvořáček se narodil 18. března 1893 v Letovicích, kde chodil na obecnou a měšťanskou školu. Pak nastoupil na učitelský ústav v Brně, který ukončil v roce 1912 maturitou s vyznamenáním. Po absolutoriu byl ustanoven zatímním učitelem v Domašově u Brna a za dva roky poté úspěšně složil zkoušky učitelské způsobilosti pro školy obecné. Za první světové války byl odveden na ruskou frontu. V Rusku vstoupil do československých legií a do vlasti se vrátil až v roce 1920. Ještě téhož roku nastoupil na místo v chlapecké obecné škole v Brně, po roce vykonal zkoušky uči-

telské způsobilosti pro školu měšťanskou a mohl se stát odborným učitelem na dívčí měšťanské škole v moravské metropoli. Vedle svého povolání rovněž studoval na reálce, aby mohl složit maturitní zkoušku na střední škole. Poté ještě musel složit zkoušku z latiny a pak už mu nic nebránilo ve studiu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Zapsal si kombinaci historie – filozofie. Studium ukončil v roce 1930 doktorátem z filozofie, když úspěšně obhájil disertační práci na téma Pedagogicko-sociologický průzkum střední školy.

Pedagogikou se Dvořáček zabýval již od svého návratu z Ruska. V roce 1921 spoloorganizoval Školu vysokých studií pedagogických a zároveň byl absolventem jejího prvního běhu. Tajemníkem této školy se stal v roce 1922. O rok později byl jmenován členem státní zkušební komise pro zkoušky učitelské způsobilosti pro učitele obecných a měšťanských škol. V následujících dvou letech se aktivně podílel na výzkumu dětí v poradně Společnosti pro péči o dítě a jeho výzkum. V roce 1924 publikoval knihu Přírodopysné zábavy. Redakčně připravoval společně s Chlupem a dalšími odborníky Sborník přednášek a studií Školy vysokých studií pedagogických. Od roku 1932 do roku 1935 byl redaktorem Nových škol, kde publikoval řadu svých článků a studií. Dvořáček začal také přednášet na Škole vysokých studií pedagogických v Brně. Ve svých kurzech se věnoval především školskému měření (zejména testům), statistickým metodám v pedagogice a experimentální pedagogice. Na Státní pedagogické akademii mu byly od roku 1933 svěřeny přednášky o kvantitativní pedagogice. Na požádání Ministerstva školství a národní osvěty recenzoval rukopis učebnice Mladý badatel.

Ve školním roce 1935-36 ministerstvo školství povolilo Dvořáčkovi hospitovat na mužském Učitelském ústavu v Brně v předmětech: přírodopis, pedagogika a psychologie. Navštěvoval hodiny především u profesora Bruno Valouška a Jana Uhra. Cílem praxe bylo studium vyučovacích metod na střední škole včetně poznání tohoto typu školy a její organizace, což byl nutný předpoklad pro habilitaci na univerzitě.